

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Валерій Валерійович МОРОЗЕНКО,

*аспірант відділу організації освітньо-наукової
підготовки Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Історично публічність як така виникла разом із кримінальним процесом, адже останній розумівся як сфера діяльності держави, де ключовими були саме її державні (публічні) інтереси. Традиційно в доктрині кримінального процесу прийнято виділяти три його типи: розшуковий, змагальний та змішаний.

Перший – розшуковий (або ще як можна зустріти у науковій літературі інквізиційний) характеризувався такими ознаками: а) застосування переважно, а іноді й виключно, імперативного методу правового регулювання кримінальних процесуальних відносин; б) функції обвинувачення, захисту і правосуддя зосереджені в одному державному органі; в) суд має право досліджувати кримінальне правопорушення повно і всебічно, незважаючи на межі, визначені обвинувачем щодо осіб і вчинених ними діянь («принцип неподільності обвинувачення», що випливає із завдання суду з'ясувати істину); г) суду належить право змінювати обвинувачення у значних межах; д) джерелом руху процесу є воля держави (веління закону); е) поняття обвинувачення замінюють приводи до початку кримінального провадження тощо [1]. Своєю чергою, змагальний тип кримінального процесу характеризувався такими ознаками: а) наявність двох протилежних сторін: обвинувачення (кримінального переслідування) та захисту; б) процесуальна рівність сторін. Проте юридична рівність сторін не означає їх повне рівноправ'я. Справа в тому, що обвинувальну функцію виконують державні органи, які за своєю потужністю значно переважають сторону захисту. Тому, щоб змагальність була реальною, а не ілюзорною, сторона захисту наділяється додатковими правами, які відсутні у сторони обвинувачення. Сукупність таких прав отримала в теорії кримінального процесу назву «переваги захисту» (*favor defensionis* - лат.). Серед таких переваг захисту слід назвати презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини, правило тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого тощо; в) наявний гласний та незалежний від сторін суд, який не має права брати на себе здійснення ні обвинувальної функції, ні функції захисту; г) головною рушійною силою змагального типу процесу є спір сторін з приводу обвинувачення [2, с. 13].

Слід зауважити, що історично склалося так, що змагальний тип кримінального процесу розділяється ще на два види: 1) обвинувальний та 2) позовний. І ось саме позовний вид процесу вперше набув ознак публічності, де обвинувачення підтримувалося офіційними особами в силу службового обов'язку, який переслідує мету встановити об'єктивну істину, але разом з тим вважає обвинуваченого невинуватим, усі сумніви тлумачаться на користь обвинуваченого, а тягар доказування покладається на обвинувача.

Останній тип кримінального процесу – це змішаний тип, що є втіленням зазначених вище двох типів кримінального процесу. Оскільки він є поєднан-

ням демократичних засад судового розгляд справа, з одного боку, а з іншого – містить елементи кримінального процесу у вигляді різного роду обмежень (наприклад, процесуальних прав підозрюваного чи захисника на стадії досудового слідства тощо). Закріпив так звану змішану (або континентальну) форму кримінального процесу Статут кримінального судочинства 1864 р. Набрала свого класичного законодавчого виразу змішана форма у кримінально-процесуальному кодексі Франції 1808 р. Пізніше ця форма процесу була прийнята всіма континентальними державами, зокрема Росією [3, с. 9]. Попереднє слідство за Статутом кримінального судочинства було засноване на розшукових засадах [4, с. 557]. Зауважимо, що саме положення даного типу кримінального процесу лягли в основу сучасного кримінального процесу в Україні.

Варто звернути увагу на те, що в одному із проєктів КПК України передбачалося наступне визначення публічності кримінального процесу: «2.2. Стаття 4. Принцип публічності. Суд, суддя, прокурор, слідчий, орган дізнання, особа, яка проводить дізнання, у межах своїх повноважень за наявності встановлених законом підстав та у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством, зобов'язані вчинити процесуальні дії та прийняти процесуальні рішення, необхідні для виконання завдань кримінального судочинства. Суд, суддя, прокурор, слідчий, орган дізнання, особа яка проводить дізнання, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створюють необхідні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи: роз'яснюють особам, які беруть участь у справі, їх права і обов'язки, попереджують про наслідки вчинення або не вчинення процесуальних дій і сприяють здійсненню їх прав у випадках, передбачених цим Кодексом» [5, с. 149]. Аналіз наведеного положень свідчить про застосування вузького розуміння категорії публічності без розкриття його додаткових ознак, проте сам факт дискусій та можливості визначення даної категорії є вельми схвальним, що говорить про практичні намагання вдосконалити кримінальне процесуальне законодавство на той час.

Як бачимо, публічність являє собою правову засаду, згідно з якою органи досудового розслідування, публічний обвинувач і суд повинні на підставі наданих їм державою повноважень здійснити в офіційному порядку незалежно від позиції будь-яких суб'єктів всі процесуальні дії для досягнення мети кримінального провадження і задоволення таким чином загальносуспільних інтересів у сфері протидії злочинності [6, с. 16]. З огляду на нормативний зміст приписів кримінального законодавства, засада публічності кримінального провадження встановлює вимогу до слідчого, прокурора здійснювати ініціативно-активну діяльність у разі надходження заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення та подальшого його розслідування. З метою виконання завдань кримінального провадження потребує вдосконалення процедура фіксації інформації, яка має ознаки належності до обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, на початковому етапі досудового розслідування» [7, с. 290].

Список використаних джерел:

1. Сачко О. В., Курта Є. О. Конспект лекцій з дисципліни «Кримінальний процес». Дніпро, 2016. 234 с.
2. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туман та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

3. Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999. 536 с.
4. Сорока С. О., Римарчук Г. С. Кримінальний процес України: історія і сучасність. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 850. С. 553-562. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_850_83.
5. Дерев'янкін С. А. Публічність та диспозитивність у кримінальному судочинстві.: монографія. ОДУВС: Одеса, ОЮІ НУВС, 2008. 174 с.
6. Зеленський С. М. Історія та перспективи вирішення кримінальних справ у судовому порядку в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2011. № 2 (4). С. 1-15.
7. Мірошніченко Т. М. Окремі питання реалізації засади публічності у процесі кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. С. 286-291.